

BİR HİPERENFLASYON ÖRNEĞİ: MS III. YÜZYIL KRİZİ

Esra SAYIN¹

Öz

Medeniyet ve ticaretin doğup geliştiği dönemlerden bu yana yerel ve küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizler sosyo-ekonomik ve siyasal anlamda halkın ve yönetimlerin karşılaştığı güçlüklerin başında gelmektedir. Dönemler boyunca yöneticiler ve uzmanlar günümüzde de olduğu gibi hem krizin nedenlerini araştırmış hem de iyileştirici politikalar ve reformlar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda bu bölümün konusunu, Üçüncü Yüzyıl Krizi olarak tarih kitaplarına büyük harfler ile yazılan dönemin, ekonomik krize zemin hazırlayan politik durumu ve İmparator Diocletianus (MS 285–305) tarafından ilan edilmiş “Edictum de Pretiis Rerum Venalium” (Tavan Fiyatlar Fermanı) adlı, krize yönelik önlem paketi oluşturmaktadır. Bahsi geçen bu kriz döneminde devletçi bir yaklaşımla yayınladığı ferman ile ekonomik krize çözüm arayan İmparator Diocletianus’un ekonomik yaşamı yeniden düzenleme girişimleri başarısız olmuş, narh fermanları enflasyondaki dalgalanmayı durduramamış ve İmparator paraya eski güveni sağlayamamıştır. Askerî Anarşi veya İmparatorluk Krizi olarak da adlandırılan Üçüncü Yüzyıl Krizi’nin yaşandığı bu karmaşık dönem, Roma İmparatorluğu’nun dış istilalar, iç savaş ve ekonomik olarak çöküşünü ifade ederek Klasik ve Orta Çağ antik dünyasını birbirinden ayırması noktasında Eski Çağ tarih araştırmalarında büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma kapsamında, interdisipliner bir yaklaşımla üçüncü yüzyıl krizine zemin hazırlayan Roma İmparatorluğu’nun sosyo-ekonomik durumu ve İmparator Diocletianus’un krizi önlemeye yönelik yaptırımları arkeolojik ve epigrafik veriler ışığında iktisadi bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diocletianus, Üçüncü Yüzyıl, Roma İmparatorluğu, Ekonomik Kriz, Ferman.

JEL Sınıflandırması: A19, E40, G01, H29, O23.

AN EXAMPLE OF THE HYPERINFLATION: THE CRISIS OF THIRD CENTURY AD

Abstract

Since civilization and trade have emerged, economic crises that have taken place in the local and global scale are the main difficulties that people and administrations face in socio-economic and political sense. Throughout the history, administrators and experts have investigated the causes of the

¹ Arş. Gör., Esra SAYIN, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Restorasyon ve Konservasyon Bölümü, esayin@gelisim.edu.tr, ORCID ID. 0000-0002-8982-0042.

borçlarını ödeme konusunda kısmen bir kolaylık gibi görülmüş olsa da paranın gerçek değerinin azalması, esasında eşya ve hizmet fiyatlarını hızla yükselmeye başlamasına sebep olmuştur. Büyük mücadeleler ve siyasi baskılar ile başa geçen her imparator, ekonomik hayatı canlandırmak adına girişimlerde bulunmuş fakat çoğu başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimler iktisadi durumu eskisinden daha da kötü bir hale sokmuş ve giderek derine batan siyasi ve sosyal yapıyı kurtaramamıştır. Hemen hemen her imparatorun denediği yeni para politikası devletin kısa sürede borç yükünü bir bakıma hafifletmiş fakat uzun sürede, nakit olarak tespit edilen vergi gelirlerinin etkinliğini azaltmıştır. Vergilerin de bu değeri düşürülmüş para üzerinden tahsil edilmesi, hazine bütçesinin eski masraflarını dahi karşılayamaz hale gelmesine sebep olmuştur. Dış ticaret açıkları paranın değer kaybına da yol açmış, ithalât ve bütçe açıkları devletin ek geliri durumunda olan fetih kazancıyla da karşılanamayınca mâli kriz ortamı şiddetlenmiştir. İmparatorluk içinde yaşanan taht mücadelelerinin sebep olduğu iç anarşi, iktisadi hayatı da zedelemiş dolayısıyla yaşanan iktisadi ve siyasi kriz sosyal kriz ortamını da beraberinde getirmiştir.

Nihayetinde Severus Alexander'ın (MS 222-235) ölümü ile Diocletianus'un tahta çıkması arasında geçen elli yıllık süre devlet idaresinden askeri yapıya, ekonomiden o döneme dek dünyayı şekillendiren düşünce sistemine kadar bütün Roma yaşam biçiminin çöküşüne tanıklık etmiştir (Gregory, 2011: 39). Diocletianus'un kısmen kurtarmış olduğu iktisadi ve politik düzene rağmen çöküş tedricen devam etmiş ve imparatorluk ikiye bölünmekte çareyi bulmuştur. Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak bölünen imparatorluğun Batı kısmı MS 476 yılında sona ermiştir. Siyasi bakımdan Batı, Barbarların saldırısına Doğu kadar karşı koyamamış MS 406 yılından itibaren Burgond'lar Galya'nın doğusuna yerleşmiş, MS 416-448 arasında Vizigot'lar güney batıda krallıklarını kurmuş ve MS 429'da Vandallar İspanya'ya geçerek kuzey Afrika'ya hâkim olmuşlardır. MS 476'da Odoakr son Batı Roma imparatorunu tahttan indirmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu ise, bilhassa Iustinianus döneminde (MS 527-565) daha rahat günler yaşamıştır. Batı Roma İmparatorluğunun çöküşünden yaklaşık bin yıl sonra ise artık Bizans İmparatorluğu olarak anılan Doğu Roma İmparatorluğu, Fatih sultan Mehmet'in Bizans başkentini fethetmesi üzerine Osmanlıların egemenliğine geçmiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

(Aur. Victor, Caes.) Aurelius Victor: De Caesaribus. (1994). Translated Texts for Historians/17. (Trans. H. W. Bird). Liverpool University Press.

Modern Kaynaklar

Baskıcı, M. M. (2009). Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261). Ankara: Phoenix.

- Bolin, S. (1958). *State and Currency in the Roman Empire to 300 A.D.* Stockholm: Almqvist and Wiksell.
- Chown, J. F. (1994). *A History of Money From AD 800.* London: Routledge.
- Cook, S. A. vd. (1939). *The Cambridge Ancient History: Volume 12, The Crisis of Empire, AD 193-337.* Cambridge University Press.
- Cornell, T. ve Matthews, J. (1988). *Roma Dünyası. (Çev: Şadan Karadeniz).* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davies, G. (2002). *A History of Money: From Ancient Times to the Present Day.* Cardiff: University of Wales Press.
- Doyle, E. J. (1976). Two New Fragments of the Edict of Diocletian on Maximum Prices. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 45(1), 77-97.
- Duncan-Jones, R. (1994). *Money and Government in The Roman Empire.* Cambridge University Press.
- Erim, K. T., Reynolds, J. ve Crawford, M. (1971). Diocletian's Currency Reform; A New Inscription. *The Journal of Roman Studies*, (61), 171-177.
- Erim, K. T., Reynolds, J., Wild, J. P. ve Ballance, M. H. (1970). The Copy of Diocletian's Edict on Maximum Prices from Aphrodisias in Caria. *The Journal of Roman Studies*, 60, 120-141.
- Graser, E. R. (1940). The Significance of Two New Fragments of the Edict of Diocletian. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 71, 157-174.
- Gregory, T. E. (2011). *Bizans Tarihi. (E. Ermert, Çev.)* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Howgego, C. (2002). *Ancient History from Coins.* London: Routledge.
- İzник, E. (2011). İmparator Diocletianus'un "Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermanı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 49, 97-130.
- Jeffreys, E. (2008). *The Oxford Handbook of Byzantine Studies.* Oxford University Press.
- Jones, A. H. (1964). *The Later Roman Empire 284-602: A Social Economic and Administrative Survey.* Oxford: Basil.
- Kagan, D. (1966). *Problems in Ancient History Volume II: The Roman World.* New York: The MacMillan Company.
- Kent, R. G. (1920). The Edict of Diocletian Fixing Maximum Prices. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 69(1), 35-47.
- Kienast, D. (1974). Die Munzreform Aurelians. *Chiron*, 4, 547-565.
- Lewis, N. ve Reinhold, M. (1990). *Roman Civilization Vol. II.* New York: Columbia University.
- Macpherson, I. W. (1952). A Synnadic Copy of the Edict of Diocletian. *The Journal of Roman Studies*, 42, 72-75.
- Mattingly, H. (1960). *Roman Coins from Earliest Times to the End of the Western Empire.* London: Methuen.
- Mitchell, S. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641. (T. Kaçar, Çev.)* Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mrozek, S. (1976). Die Geldeinheiten in der romischen Literatur der fruhen Kaiserzeit. *Eos*, 64, 107-119.
- Paterson, J. (2010). *Roma Dünyasında Ticaret ve Tüccarlar: Ölçek, Yapı ve Örgütlenme İçinde.* H. Parkins, & C. Smith (Eds.), *Ticaret, Tüccarlar ve Antik Kent* (ss.136-151). İstanbul: Homer.

- Pekáry, T. (1959). Studien zur römischen Währungs- und Finanzgeschichte von 161 bis 235 n. Chr. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 8(4), 443-489.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, O. (2009, Mayıs, Haziran, Temmuz). Roma Devletinde Para ve Ekonomi. *Doğu Batı* (49), 262-274.
- Tetrarchs. Erişim Adresi <https://www.livius.org/pictures/italy/venice/tetrarchs/>
- Walker, D. R. (1978). *The Metrology of the Roman Silver Coinage: Pt. 3: From Pertinax to Uranius Antoninus*. *British Archaeological Reports International Series*. Oxford.
- Wassink, A. (1991). Inflation and Financial Policy under the Roman Empire to the Price Edict of 301 A.D. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 40(4), 465-493.
- West, L. C. (1939). Notes on Diocletian's Edict. *Classical Philology*, 34(3), 239-245.